

štovanja (uzvisine, izvori vode i dr.). Božanski par imao je i djecu. Prema narodnome vjerovanju "De vudri strela, tam rastu ljeljuje/ljelije!", autorica zaključuje da bi se to moglo odnositi na rađanje Perunove kćeri – Ljelje ili Perunike jer je svijet služio kao personifikacija boginje. Pomnim proučavanjem usmenih kazivanja, pučkih pjesama i običaja autorica pronalazi kristijanizirane matrice poganstva i u imenima djece božanskoga para: Ljeljo i Ljelja postali su Jura i Mara, a tragove njihove svete svadbe Marija Novak vidi u zapisima svadbenih običaja, raznolikim šetanim kolima, duhovskom ophodu i dr.

Tragovi hrvatske mitologije opsežno su istraživanje hrvatske folklorne tradicije, odnosno njezine kulturne pozadine. Marija Novak zahvatila je u svojem istraživanju razne aspekte tradicijske kulture, od plesa, predaja, vjerovanja i običaja do pjesama i poslovice. Znatan dio građe prikupila je sama na terenskim istraživanjima od kazivača s kojima je vodila intervjue i bilježila sve što može imati veze s pretkršćanskim obredima i vjerovanjima. Cjelovita rekonstrukcija mitologije (mitskoga svijeta) starih Slavena, odnosno Hrvata, nije moguća pa je tako knjiga Marije Novak u svojem temelju fragmentarna, no to joj se ne može spočitnuti kao nedostatak. Njezina je temeljna vrijednost u zanimljivim, iako ponegdje prilično smjelim, interpretacijama elemenata hrvatske tradicijske kulture te u bogatstvu prikazanoga folklornog materijala koji će zasigurno poslužiti i kao temelj za daljnja istraživanja hrvatskoga poganskog svjetonazora.

Nataša POLGAR

Zmago Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, Svetinje preteklosti, Študentska založba, Ljubljana 2004., 430 str.

Najnovijom knjigom *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti (Mitska tradicija Slovenaca: Svetinje prošlosti)*, u kojoj na proučavanje mita primjenjuje semiološko-strukturalističku metodu, Zmago Šmitek nastoji monografski usustaviti podatke o tome što je slovenskoj mitološkoj tradiciji zajedničko a što posebno u odnosu na druge tradicije u europskom i euroazijskom okviru.

Pritom, upućujući na mitove o početku i kraju svijeta, knjigu o mitskim predodžbama slovenske tradicije uokviruje poglavljima o kozmogonijskim i eshatologijskim mitovima, te tako prvo poglavlje "Postanak svijeta" propituje kozmogonijsku predaju koju je 1855. Janez Trdina zapisao "na terenu" u Šiški, a za kojega se inače pretpostavlja da je iskrivio ili čak falsificirao podatke. Međutim, Zmago Šmitek utvrđuje kako su pojedini motivi iz navedene kozmogonijske predaje/mita, prema čijem obrascu u početku nije bilo ničega osim Boga, Sunca i mora, dokumentirani i u drugim indoeuropskim mitologijama i nije moguće da ih je Trdina poznao, a neke su kao varijante potvrđene u nekim slovenskim krajevima. Riječ je, naime, o kozmogonijskoj predaji o postanku svijeta koja se uklapa u obrazac predaja o postanku svijeta Božjim posredovanjem; dakle, prema navedenoj predaji svijet je nastao od zrna pijeska koje je Bogu ostalo pod noktom kad je izronio iz mora. Među ostalim, Trdina je u Mengšu zapisao tumačenje o stvaranju svijeta iz Božjega pogleda i o nastanku čovjeka iz Božjega znoja, a zapis

je objavio 1858. u hrvatskom prijevodu u časopisu *Neven* (broj 7, 1858, str. 60-61). Zmago Šmitek pritom ističe kako su ipak mnogi znanstvenici uzeli u obzir njegove zapise te kako je npr. Mihail P. Dragomanov utvrdio sličnost varijante zapisane u Mengšu sa staroiranskim opisom stvaranja svijeta (*Bundahišn*).

Nadalje, u sljedećem poglavlju pod nazivom "Trodiyelna struktura svijeta" autor se zadržava na tripartitnoj kozmološkoj shemi svijeta – podzemlje, nebo, zemlja koju povezuje vertikalna os (*axis mundi*), koja figurira kao planinski vrh, planinska spilja ili kao kozmičko stablo (*arbor mundi*), a kao primjer prežitka kulta stabla u Sloveniji autor upućuje na seosku lipu u Vrbi u Gorenjskoj, koja je okružena sa šesnaest kamenih sjedalica, te kao logičan nastavak navedenoga poglavlja slijedi poglavlje "Sveto drvo kraj Vitanja".

Poglavlje "Zvezdano kraljevstvo pokojnika" nadovezuje se na temu koju je autor rastvorio u drugom poglavlju, gdje je propitivao trodiyelnu kozmičku shemu, "koordinatni sustav", ističući da se prebivalište mrtvih u slovenskoj narodnoj tradiciji nalazi na vrhu visoke planine, na nebu u astralnoj sferi ili u podzemlju. U tom četvrtom poglavlju o nebeskoj, sakralnoj topografiji Šmitek se uglavnom zadržava na simbolici Orionu i pritom apostrofira kako su gnostici, a posebice orfičko-pitagorejska sekta, povezivali zvezdano nebo, Mliječni put i konstelaciju Orionu s doktrinom o ljudskom uskrsnuću, o putovanju duše u nebo i ponovnom rođenju na Zemlji, a takve astralne mitologeme autor povezuje sa slovenskom narodnom predajom o celestijalnim Koscima.

Polazeći od semiotičko-filoloških istraživanja V. V. Ivanova i V. N. Toporova, koji su usporedili staroslavenske riječi *irijb*, *irejb* s riječju *Jurij/Juraj*, u poglavlju "Kružni tok vremena: Zeleni Juraj" Šmitek upozorava kako u *Nestorovoj kronici* (12. st.) staroslavenske riječi *irijb*, *irejb* označavaju područje kamo ujesen sele ptice, određeniye – prebivalište pokojnika, drugi svijet, svijet mrtvih. Sukladno navedenom, Šmitek upućuje na slovenske oblike koji su srodni praslavenskim oblicima **irb̥j̥b*, **virb̥j̥b* (Vitomir Belaj u knjizi *Hod kroz godinu* bilježi praslavenske oblike **vyrb̥j̥b*, **jrb̥j̥b*) u značenju *raj*, ali i *vodenoga vira*, *dubokoga mjesta u rijeci*, *močvare*. Tako je prema tumačenjima Ivanova i Toporova *Jurij/Juraj* svojim imenom etimološki povezan s *močvarom* i *vodom*, odnosno, riječ je o kontrakciji s riječima *irej*, *vyrej* u značenju *raj*, koji se nalazi s one strane *vode*. Podsjetimo u okviru navedenoga kako Vitomir Belaj nadalje riječi **jarb* (proljeće) traži etimologiju u indoeuropskom glagolu **ei-*, u značenju *ići*, a navedena etimologija osvjetljava osnovnu Jurjevu značajku kao boga koji *ide*, *hoda kroz godinu*.

U poglavlju "Gospodar gore: Kresnik" autor uspostavlja razliku između ljudskoga kresnika/krsnika, koji je poznat u području Istre s hrvatskom granicom i dalje na istoku, od tradicije kresnika koji je raširen u nekim područjima Štajerske i Koruške, razlikujući njegov ekstatični i mitološki aspekt. Ovom prigodom njihove razlikovne odrednice možemo sažeti određenjem da je ekstatični kresnik s osobinom razdvajanja duše od tijela ambivalentno biće za razliku od mitskoga Kresnika koji figurira kao "pozitivan" junak. Inače, već je Maja Bošković-Stulli komentirala navedeni Šmitekov članak (koji je prethodno bio objavljen 1998. godine u autorovoj knjizi *Kristalna gora. Mitološko izročilo Slovencev*) u svome članku "Tragom krsnika i benandantea", objavljenom u knjizi *Od bugarštice do svakodnevice* (2005.), i, među ostalim, je istaknula da Šmitekovo određenje da se slovenska tradicija o Kresniku većim dijelom razlikuje od istarske i šire hrvatske tradicije ipak nije dovoljno precizno jer su one međusobno vrlo bliske.

Nadalje, u sljedećem poglavlju "Gorski demon: vedomec" Šmitek raspravlja o naslovnom heterogenom mitskom biću poznatom u slovenskom mitskom repertoaru da bi nakon toga u poglavlju *Šamanizam u Sloveniji?* utvrdio da ono što povezuje slovensku narodnu tradiciju s Mađarskom (*táltos*) i Furlanijom (*benandanti*) jest pučko vjerovanje u postojanje vedomca i/ili kresnika/krsnika, a čije karakteristike s obzirom na psihonavijaciju povezuje uz šamanski sustav vjerovanja.

U devetom poglavlju "Jezik toponima", koje autor otvara s podsjećanjem na Peiskerov članak što je 1926. objavljen u *Blätter für Heimatkunde*, a kojim je u slavenskoj mitskoj toponimiji utvrdio navodni iranski dualizam, Šmitek utvrđuje kako se slovenska toponimija s mitološkom konotacijom posredno ili neposredno nadovezuje na sljedeće tri teoforne figure: Peruna, Velesa i Mokoš.

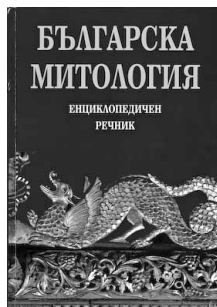
Na poglavlje "Zemlja izobilja: Indija", u kojem, među ostalim, autor upućuje na slovenske predaje o krajnjoj granici naseljenoga svijeta za koju figurira Indija kao zemlja čudesa kao i zemlje u kojima su živjeli ljudi sa psećim glavama, tematski se nadovezuje poglavlje *Pretkazanje katastrofe: Atila*, koje pokazuje kako su slovenske usmene predaje o Atili, Hunima, Mongolima i Turcima povezane s idejom o postojanju ljudi sa psećim glavama (kinokefali), a prema slovenskoj usmenoj predaji (usp. Simon Rutar: "Knez Pes-Marko", *Ljubljanski Zvon*, 1884., br. 4, str. 252-253) psoglavi Atila nastao je kao produkt zoofilnoga odnosa kraljice i psa, i pritom autor pretpostavlja kako su se takve priče u Sloveniji proširile zahvaljujući srednjovjekovnim talijanskim kronikama.

I posljednje, dvanaesto poglavlje *Propast svijeta*, o slovenskim predajama o kraju svijeta, utvrđuje kako će kažnjavanjem čovječanstva u vidu sveopćega, globalnoga rata (usp. Vinko Möderndorfer: *Koroške narodne pripovedke*, Celje 1946., "Kako še bo in kdaj bo dobro na svetu?") započeti novo Zlatno doba.

Na kraju ovoga sažetoga prikaza napomenimo da je knjiga *Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti* (a moramo pripomenuti, riječ je o opsežnoj knjizi s 1452 bilješke) nastala kao preoblikovana i proširena varijanta članka objavljenih u autorovoj knjizi *Kristalna gora. Mitološko izročilo Slovencev* (1998.), kojima je autor pridodao još pet poglavlja, zbog čega je i knjiga objavljena pod novim naslovom jer svojim opsegom premašuje značajke koje nose ona izdanja s podnaslovnom odrednicom "prošireno i dopunjeno izdanje".

Suzana MARJANIĆ

B'lgarska mitologija, Enciklopedičen rečnik, [drugo dop. izd.], ur. Anani Stojnev, Izdatelstvo Zaharij Stojanov, Sofija 2006., 367 str.

Pojava mitoloških leksikona, enciklopedija ili rječnika u znanstvenom svijetu nije baš rijetka, a u novije vrijeme mogli bismo reći i da je vrlo plodna zbog sve većega zanimanja za davno i nedokučivo. No, izrada ovakvoga tipa leksikona zbog svoje kompleksnosti iziskuje dodatna zalaganja. To je ponajprije stvaranje skupine znanstveno i stručno osposobljenih istraživača koji će zdušno prionuti ovakvu poslu, kao što pokazuje i nova knjiga o bugarskoj mitologiji. Bugarski mitološki priručnik svojim se oblikovanjem oslanja ponajprije na *riječ* kao izražajno sredstvo a ne na sliku, koja u mitološkim sferama često mnogo više govori od riječi. Zato je i pokušaj rekonstrukcije mitologije gotovo isključivo riječju složeniji i zahtjevniji posao, koji je pokušala svladati skupina bugarskih istraživača. Druga poteškoća, posebice ako je riječ o *nacionalnoj* mitologiji, o kojoj je ovdje riječ, susret je s onim mitološkim fenomenima koji